

היבטים לשוניים בפרשת במדבר עד

דקדוקי קריאה בפרשה בהפטר בהפטר ובראשון של נשוא

א ז לַיהוָה: הַלֹּמֵד בַּחִירָק מֵלֵא, אֵין לִבְטֹא שׁוּא תַחַת הַיָּד שֶׁהִיא אֵינָה מְנוֹקֶדֶת כָּלִל
א ח לִישָׁכָר: יֵשׁ לִקְרֹא לִישָׁכָר וְכֵן בְּכָל מָקוֹם, וְכֵן דּוֹבֵר עַל זֶה בַּפְּרָשָׁה וִיצֵא וּבְיִשְׁלַח
א י פְּדָה־צֹר: הֵה"א נָחָה וְאֵינָה נִקְרָאת, קְרָא: פְּדָצוֹר
א יד אֶל־יִסְף: הַלֹּמֵד בְּשׁוּא נָח, יֵשׁ לִקְרֹא 'אֶל־יִסְף'
א יח וַיִּתְּלֶדּוּ: גְּעִיָּה בִי"ד וְהַלֹּמֵד בְּשׁוּא נַח¹
א כֹּא שֶׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְחֲמִשׁ מֵאוֹת: יֵשׁ לְהֵאִיץ אֶת קְרִיאַת הַתִּיבָה הַמוֹטְעֶמֶת בְּטַפְחָא
לְהַסְמִיכָה לְתַבְרִיר וְלִהְדָּגִישׁ בְּכָךְ שֶׁשֶּׁם עֵיקַר הַהִפְסָק²
א מִזֶּה וְהַלֹּמֵד: הַלֹּמֵד בְּשׁוּא נַח. הַתְּפָקֶדוּ: הֵה"א בְּקִמְץ קָטָן, כֵּן הַדְּבָר בַּהֲמִשָּׁךְ בִּלְג, הֵה"א בְּקִמְץ
רַחֵב וְהַקֹּרֶף בְּשׁוּא נַע
ב יד בֶּן־רַעְוָאֵל: בְּתַחֲלִילַת הַפְּרָשָׁה הוֹפִיעַ 'רַעְוָאֵל' בְּדִלְתָּהּ בְּמָקוֹם בְּרִ"שׁ בַּחֲנוּכַת הַנְּשִׂאִים (סוֹף
נִשָּׂא) וּבְמִסְעֵי הַמַּחֲנוֹת (י כ) שׁוֹב בְּדִלְתָּהּ
ב טז וְשָׁנִים: הַיָּד בַּחֲרִיק וּבִדְגֵשׁ חֶזֶק
ב כד וְשִׁמְנֵת־אֶלְפִים: הַעֲמָדָה קִלָּה בְּמִ"ם בְּגִלְלֵי הַגְּעִיָּה שֶׁשֶּׁם
ב לֹא לְמַחֲנֵה דָן: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לִמְ"ם
ב יב וְהָיוּ לִי: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לִה"א
ג ב בְּנֵי־אֶהֱרֹן: גְּעִיָּה בְּבִ"ת!
ג ג הַמִּשְׁחִים: הַמִּ"ם דְּגוּשָׁה כְּדִין אַחֲרֵי הֵה"א הַיִּדְעָה, וְלִכֵּן הִיא בְּשׁוּא נַע אֵין כֹּאֵן מִפְּעֹל אוֹ מִפְּעוּל
לְהַרְפוֹת אֶת הַמִּ"ם
ג ו וְהַעֲמָדָת: הַעֲמָדָה קִלָּה בְּהֵה"א לְמִנּוּעַ הַבִּלְעָה הַעִ"ן הַחֲטוּפָה, הַדִּלְתָּהּ בְּשׁוּא נַח
ג יב וְהָיוּ לִי: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לִה"א
ג כז הַעֲמָרְמִל: הֵה"א בְּפִתַח לֹא בְּקִמְץ. הַעֲזִיֵּאֵלִי: הֵה"א בְּקִמְץ לֹא בְּסִגּוּל הֵה"א הַיִּדְעָה סִגּוּלָהּ רַק
לִפְנֵי גְרוּנִית בְּקִמְץ רַחֵב לֹא קִמְץ חֲטוּף (קָטָן), הַעִ"ן בְּקִמְץ קָטָן, לֹא בְּקִיבוּץ
ג לו וְעַמְדִּיו וְאֲדָנָיו: וְיָוֹ הַחִיבוּר, לִפְנֵי פִתַח בְּשׁוּא, לִפְנֵי חֲטָף פִּתַח בְּפִתַח
ג מ אֶת מִסְפָּר שְׁמֹתָם: טַעַם טַפְחָא בְּתִיבַת אֶת
ג מֵא בְּבִהְמָת: בִּ"ת רֵאשׁוֹנָה בְּשׁוּא וְלֹא בַּחֲרִיק
ד ג כָּל־בָּא: 'בָּא' וְלֹא 'הָבָא', מִקְרָא יַחֲדִיד שְׁבוּ אֵין הֵה"א הַיִּדְעָה לִפְנֵי הַתִּיבָה 'בָּא'
ד ו וְשָׁמוֹ: בְּמַלְרַע וְכֵן הַדְּבָר גַּם בַּהֲמִשָּׁךְ
ד ז קְשׁוֹת: שִׁ"ן שְׁמַאלִית
ד טו וְלֹא־יִגְעוּ: גִּימָ"ל בְּדִגֵּשׁ חֶזֶק וְהַשְׁוּא נַע
ד יט וְחָיוֹ: בְּמַלְרַע

הפטר במדבר הושע ב:

ב וְשָׁמוֹ: בְּמַלְרַע
ה וְשָׁתָה: הַהֲטַעְמָה בְּתִ"ו פִּשְׁטָא מְסוּמֶנֶת בְּשִׁמְאֵל הָאוֹת הָאֲחֵרוֹנָה בְּמִלָּה³. צִיָּה: הַיָּד בְּדִגֵּשׁ
חֶזֶק וּבְקִמְץ, אֵין לִקְרֹא 'צִיָּה'

¹ עפ"י מסורת התימנים יש בגעיה ב"ד כדי להניע את השווא שלאחריה

² הרבה פסוקים במקרא המציינים מספר כלשהו באלפים, מוטעים דרגא-תביר-טפחא-מרכא-ס"פ. כבר ציינו בעבר את הבעיה המתעוררת בקריאת צירוף זה של טעמים, בעיקר בקרב האשכנזים, כאשר התביר הוא בעל משקל מוזיקאלי משמעותי יותר מזה של הטפחא למרות שזו מפסיק בעל דרגה גבוהה יותר מזו של התביר, כך שעלול להשתמע כאילו כתוב 'שישה וארבעים, אלף וחמש מאות 1,546 ~ 'במקום 'שישה וארבעים אלף, וחמש מאות' = 46500

ח הַנְּנִי-שָׁד: נר"ן ראשונה בשווא נח, על אף הקושי, והשי"ן שמאלית
ט וּבְקִשְׁתָּם: במלעיל, הקו"ף רפויה ובשווא נח
יב וְאִישׁ לֹא-יִצְלָנָה מִיָּדִי: טעם טפחא בתיבת וְאִישׁ
יג כָּל-מְשׁוּשָׁה: שי"ן שמאלית. חֲדָשָׁה: החי"ת בקמץ קטן. וְכָל: בטפחא ולא מוקף
יד וְתֹאנְתָהּ: התי"ו בשווא נח, למרות הקושי. וְאֶכְלָתָם: במלעיל
טו וְתַעֲד: במלעיל והתי"ו פתוחה, מי שקורא בקמץ משנה משמעות
יז וְנָתַתִּי לָהּ: טעם נסוג אחור לתי"ו הראשונה. וְעִנְתָה שְׁמָהּ: טעם נסוג אחור לעי"ן. וְכִיּוֹם
עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ-מִצְרַיִם: טעם טפחא בתיבת וְכִיּוֹם
יח וְלֹא-תִקְרְאֵי-לִי עוֹד: צירוף קצת קשה, יש לשים לב למקום המרכא. בְּעָלִי: עי"ן בשווא נח,
לא בחטף
כא וְאַרְשִׁתִּיךָ: מלרע וכן בראש הפסוק הבא
כב וְיִדְעָתָה: העי"ן בפתח

ראשון של נשוא:

ד כג לְצַבָּא: הבי"ת רפויה

א טו אליהוא (הגיגים)⁴ לְנִפְתָּלִי אַחֲרַע בְּזַעֲיָנָה: - מתיגה-זקף, מה שמכנים לפעמים קדמא
וזקף בתיבה אחת.

מרבית שמות הנשיאים בזקף גדול. אך כמה שמות ארוכים אינם סובלים טעם 'קצר מדי',
אלא המוסיקה והמשקל של התיבה דורשים טעם 'ארוך יותר', והוא מתיגה-זקף.
ויש מנגנים אותו כמו זקף גדול, ויש מנגנים נגינה משלו.
א"ה: מצאתי בדברי הימים א כז יט לְזַבּוֹן וְשִׁמְעֹהוּ בְּנֵי-עֲבִדָּהוּ לְנִפְתָּלִי יְרִימוֹת בְּנֵי-עֲזַרְיָאֵל:

א כא אליהוא (הגיגים) פְּקֻדֵיהֶם לְמִטָּה רְאוּבֵן שֶׁשָׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְחֲמִשׁ מֵאוֹת: כן יש לחלק,
והמספר הוא 46500. מי שמחלק "ששה וארבעים - אלף וחמש מאות", בגלל הארכת התביר
והפסקת נשימה, גורם לשינוי במספר! כלומר 46 + 1500.
א"ה: הערה ידועה, וכן במניין בדגלים (ב יא): וְצַבָּאָו וּפְקֻדָּיו שֶׁשָׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְחֲמִשׁ מֵאוֹת:

ג ב וְאַלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי-אַהֲרֹן הַכֹּהֵן | נָדָב וַאֲבִיהוּא אֲלֻעֶזֶר וְאִיתָמָר: בגליון סז הוער
כבר על האתנח החוצה את רשימת בני אהרן.
בספר 'אם למקרא ולמסורת' של הרב ניסן שרוני מהדורת תשע"ג⁵ מובא מאמר מידידנו ר'
יעקב לויפר נר"ו בשם 'מאמר התגלית' שבו הוא מסביר שהאתנח מופיע בקטע שאחרי
הפתיחה, אבל הפתיחה אינה מוטעמת על פי רוב באתנח.
אני מביא קטע מהספר.

נִתְפַּס לְדָגְמָא אֶת הַמְשָׁפֵט "וְאַלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי-אַהֲרֹן הַכֹּהֵן | נָדָב וַאֲבִיהוּא

³ כאשר המילה מוטעמת מלעיל מסומנת פשטא נוספת על האות המוטעמת. עם זאת, במילים שאין ספק במקום הטעם הסתפקו כתבי היד בפשטא בסוף המילה, והדפוסים סימנו גם במקרים האלה. למשל במילה נח בראשית ח יג; ישעי' נד ט. המהר"ץ מגדולי תימן ומגדולי מדקדיקה התעקש להטעים מילים אלה מלרע וכן נוהגים ההולכים בעקבותיו כמו "תורה קדומה". בתוכנת בר-אילן מסמנים פשטא אחת [מה שלעניות דעתי לא נכון לעשות, כי עלול להטעות].

⁴ <http://www.hagigim.com/phpBB3/viewtopic.php?f=10&t=371>

⁵ ניתן להורדה באתר של קול הלשון.

אלעזר ואיתמר (במדבר ג, ב). כיצד היינו מפסקים משפט זה?

בפסוק הנהוג היום מציבים נקדמים לאחר הפתיח, כך - "ואלה שמות בני אהרן: הבכור, נדב. ואביהוא, אלעזר ואיתמר". הנקדמים מבדילים בין הפתיח שהוא בעצם הקדמה, ובין משפט התכן העקרי שהוא 'הבכור נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר'.

הטעמים כמובן לא משתמשים בנקדמים, אלא מחלקים את הפסוק לחצאים ולרבעים וכן הלאה. היכן צריכה אם כן לבוא האתנחתא, שהיא החלוקה הראשונה החולקת את הפסוק לשניים? הדעת נותנת שהיא צריכה לבוא במקום שאנו מציבים את הנקדמים. שהרי החלוקה העקרית בפסוק דגן היא בין הפתיח, ובין המשפט העקרי שבו נמצא תכן הדברים.

אך הטעמים - בעקביות - אינם מניחים את האתנחתא שם, אלא מתעלמים מהפתיח, ומחלקים את המשפט העקרי כאלו הפתיח לא קיים. אם היו לנו רק המלים "הבכור נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר" היכן הייתה באה האתנחתא? כמובן בתבת 'נדב', שהרי 'הבכור נדב' הוא משפט העומד בפני עצמו, ואי אפשר לקרוא 'הבכור נדב ואביהוא'. ואכן בדיוק שם נמצאת האתנחתא.

הוי אומר, הטעמים אינם מציבים את ההפסק העקרי במקום שבו נמצאות הנקדמים, אלא מחלקים את המשפט העקרי שבו נמצא תכן הדברים - כאלו אין לפניו משפט פתיחה, ולאחר מכן נספח הפתיח אל החלק הראשון של המשפט העקרי. בנדון דגן: החלק הראשון הוא 'הבכור נדב' ואילו נספח המשפט 'ואלה שמות בני אהרן', למרות שבפעם הוא שיך לכל הפסוק. מדוע עושים הטעמים כך ולא מחלקים בין הפתיח ובין המשפט העקרי, דבר שנוראה לכאורה הגיוני יותר? ובכן, האמת שאין זה כך, ועצם העבדה שאנו משתמשים בנקדמים מראה שלא נוח להשתמש בנקדה רגילה, כי משפט הפתיחה בעצם קשור לאחריו.

עמדי במיוחד על כך כשעסקתי בפסוק פרקי גמרא, שם נמנעים מלהשתמש בנקדמים לאחר משפט פתיחה, משום שהנקדמים משמשות שם לצין סוף קטע. ותמיד היה לי קשה להחליט איזה סימן לצין אחרי מלים כמו 'דתנא' 'אמר פלוני' 'פלוני אומר' וכדומה.

לדגמא, במשפט כגון "דתנא, רבי אליעזר אומר, שלש משמרות הוי הלילה, ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי". שימו לב כמה לא נוח שאותו סימן פסוק מחלק גם את המשפט העקרי, וגם את הפתיחים 'דתנא' 'רבי אליעזר אומר'. ואם נשים נקדה אחרי ה'דתנא' או 'רבי אליעזר אומר', זה יהיה מסרבב מאוד. למעשה הרבה פעמים עדיף פשוט לותר על הפסיק או הנקדה אחרי הפתיח, ולהתייחס רק למשפט העקרי, וזהו

'רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר', זֶה יֵהִי מִסְרָבֶל מֵאֵד. לְמַעֲשֵׂה הַרְבֵּה פְעָמִים עֲדִיף פְּשׁוּט
לְוֹתֵר עַל הַפְסִיק אוֹ הַנִּקְדָּה אַחֲרֵי הַפְתִּית, וְלִהְיוֹת חֹסֵר רַק לְמִשְׁפָּט הָעֶקְרִי, וְזֶהוּ
בְּדִיּוֹק מִה שֶׁעוֹשִׂים הַטְעָמִים.

ג יג אליהוא (הגיגים) בְּיוֹם הַפֶּתִי כָּל־בָּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הַקְדִּישְׁתִּי לִי כָּל־בָּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל מֵאֵד
עַד־בְּהֶמָּה לִי יֵהִי אֲנִי ה' יִכּוֹלֵנוּ לַחֲלֹק אַחֲרֵי 'מִצְרַיִם', אֲבָל אִם הִבִּטּוּ 'מֵאֵד' עַד בְּהֶמָּה מוֹסֵב
רַק עַל בָּכוֹר יִשְׂרָאֵל.
אך 'מֵאֵד' עַד בְּהֶמָּה מוֹסֵב גַּם עַל בָּכוֹרֹת מִצְרַיִם. וְלִכֵּן יֵשׁ הַפֶּסֶק אַחֲרֵי 'יִשְׂרָאֵל'.

ג כג אליהוא (הגיגים) מִשְׁפָּחַת הַגֵּרֶשֶׁנִּי אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן יִחְנוּ יָמָה:
הַגֵּרֶשֶׁנִּי בִּאתְנַח, וְהִיא אִפְשָׁר לְהַפְסִיק בְּזָקָף, בְּלִי שׁוֹם הַבְּדֵל בְּפִירוּשׁ הַפֶּסֶק.
הַסֵּבֶר לְשִׁימוּשׁ בַּמִּפְסִיק גָּדוֹל כְּמוֹ בַּפֶּסֶק זֶה [בַּמָּקוֹם שֶׁדִּי בַּמִּפְסִיק קָטָן יוֹתֵר] נִיתֵן בַּסֵּפֶר
'מַעֲרֻכּוֹת מִקְבִּילוֹת' שֶׁל רַחֵל מִשִּׁיחַ.
בַּעֲמוּדִים 24 עַד 82 יֵשׁ דִּיוֹן כִּלְלִי עַל חֲלוּקַת פְּסוּקִים קְצָרִים עַל יְדֵי אֶתְנַח, זָקָף וּטְרַחֵא.
מַעֲטִים מֵאֵד הַפֶּסֶקִים שֶׁל שֵׁשׁ תִּיבוֹת הַמִּתְחַלְקוֹת בְּתִיבָה הַשְּׁנִיָּה, אֲךָ מִשׁוֹם מַה אֵין דִּיוֹן
בַּמְבִּנָּה הַמִּסּוּיָּם שֶׁלָּנוּ. [לֹא רִאִיתִי אֵינוֹ רִאִיָּה]
וּבְכָל זֹאת, הַסִּיכּוֹם הַכִּלְלִי מֵרָאֵה כִּי יֵשׁ הַשְׁפָּעָה שֶׁל כְּמֵה גּוֹרְמִים, וְכָל גּוֹרֵם מִשְׁפִּיעַ רַק בְּאוֹפֵן
סְטָטִיסְטִי.
כְּלוּמֹר גּוֹרְמִים לְנִטְיָה לְשִׁימוּשׁ בַּטַּעַם מִסּוּיָּם, אֲךָ אֵין הַגּוֹרְמִים מוֹחֲלָטִים.
וְאַלְהָ חֶלֶק מֵהֶם: מִסֵּפֶר הַתִּיבוֹת בַּפֶּסֶק, וּמָקוֹם הַחֲלוּקָה.
אוֹרֵךְ הַתִּיבוֹת.
מָקוֹם הַפֶּסֶק בִּיחֹס לְפִרְשָׁה. מְבִנָּה תַּחֲבִירִי וְעֵינִי. [לְמַשָּׁל, אֲצַלְנוּ יֵשׁ רַק פּוֹעֵל אֶחָד, אֲבָל סֵדֶר
הַתִּיבוֹת 'מִשׁוֹנָה'] רַמַּת קְדוּשָׁה: תּוֹרָה אוֹ נְבִיאִים אוֹ כְּתוּבִים.

ד ו אליהוא (הגיגים) וּפְרָשָׁנוּ בְּגֵד־כָּלִיל תְּכֵלֶת
בְּרוּיָאֵר כָּבֵד עֲמַד עַל חִילוּף מָקוֹם הַמָּקָף. לְפִי דְבָרֵינוּ, הַמָּקָף לְפַעֲמִים עוֹבֵר מָקוֹם,
וּבַפֶּסֶקִינוּ הִיטָה הַהִטְעָמָה הַמִּקְוִרִית בְּגֵד כָּלִיל-תְּכֵלֶת, כְּמוֹ שֶׁמִּצָּאֵנוּ אֶת הַתִּיבוֹת הָאֵלֶּה
מוֹקְפוֹת בַּמָּקוֹם אַחֵר. וְרֹאֵה עוֹד בְּהַמְשָׁר: וְכִלְיָ אֶהְרֹן וְבָנָיו גַּם פֶּה יִתְּנוּ שֶׁהַמָּקָף הִיא לְפָנֵי
'אַהֲרֹן', כִּי הִרִי הַפּוֹעֵל 'וְכֹלֵה' בַּלְשׁוֹן יָחִיד.

הַיִּבְטִים לְשׁוֹנִיִּים תַּהֲלִים קִמ

דְּקֻדָּקִי קְרִיאָה תַּהֲלִים קִמ

ה שְׁמֵרָנִי: הַשִּׁי"ן בַּקִּמָּץ קָטָן
ו פְּרָשָׁנוּ: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לִפְ"א. לִיד־מַעְגָּל: הַעִי"ן בַּשּׁוּוֹא נָח לֹא בַּפֶּתַח
ז אֱלִי: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לֵאל"ף
ח יִי אֲדָנִי: יֵשׁ לְקִרְוֹא שֵׁם אֱלֻהוֹת וְאַחֲרֵינוּ אֲדֹנָת
יֵא בְּמַהֲמָרוֹת: מ"ם שְׁנִיָּה בַּחֹלֶם וְלֹא בַּשּׁוּרָק

הַקְדַּמַּת רַאב"ע לְמִזְמוֹר קִמ: זֶה הַמִּזְמוֹר חֲבָרוּ דוֹד לְפָנֵי מֶלֶכְנוּ, בִּימֵי שְׁאוּל, כִּי יִפְחַד מִבְּנֵי
אָדָם שִׁלְשִׁינוּהוּ אֶל שְׁאוּל. וְכֵן אֹמֵר: "אִישׁ לְשׁוֹן" (לְהִלּוֹן, יב).

הקדמת ר' מנחם המאירי: זה המזמור אמרו דוד באותו זמן שהיה מתחבא מפני שאול, ואויביו היו מרגלים אותו ומביאים דבתו אל שאול; כדואג (ראה שמואל א, כב, ט), והזיפים ששלחו לשאול לאמר "הלא דוד מסתתר עמנו" (שמואל א, כג, יט; תהלים נד ב), והרבה כיוצא באלו. והתפלל לקחת נקמתו מהם, ושיצילו מחרב לשונם

ב חֲלֹצְנִי ה' מֵאֲרֶם רַע מֵאִישׁ חֲמָסִים תִּנְצְרֵנִי: הרב מלב"ם: **אדם רע, איש חמסים. רע בלב הוא מצד השכל האנושי שיתחס אל האדם, והחמס מיוחס אל נפש הבהמית.** בניגוד לרד"ק שאינו רואה הבדל בין מאדם רע ובין מאיש חמסים. ראב"ע: ומלת **תנצרני** - 'שִׁלְמָה', כמו "וכל עֲצִיבְכֶם תנגושו" (יש' נח, ג). כוונת ראב"ע 'שלמה' שאינו מתנהג כחסרי פ"נ שהנו"ן השוואית נופלת.

ג אֲשֶׁר חֲשַׁבְו רָעוֹת בְּלֵב כָּל־יּוֹם יִגְוְרוּ מִלְחָמוֹת: רש"י: יהיו **מלחמות** במגוריהם ומוסדותם. ראב"ע: יקבצו; כמו "יגורו יצפנו" (תה' נו, ז). ויש אומרים: כמו "אל תתגר בס" (דב' ב, ט); והם שנים שרשים. רד"ק: יאספו, כמו "יגרוהו בְּחֶרְמוֹ" (חב' א, טו); יאמרו לשאול: בזה המקום תמצאנו, לך והלחם בו; וזה היו אומרים לו תמיד. ר"מ המאירי: פירשו בו (ראה ראב"ע, רד"ק): יאספו; כלומר: ילקטו עלי דברי **מלחמות** ושנאות⁶ להגידם לשאול. ולדעתי **מלחמות** - חסר בי"ת, כלומר: יגורו במלחמות, כלומר, שאינם עומדים שעה אחת בלא מחשבת קטטה ומלחמה. רש"י מפרש שהם גרים בתוך מלחמות; ראב"ע ורד"ק מפרשים לשון אסיפה, לרד"ק הכוונה למצוד אחרי דויד. לשון פחד אינו מתאים כאן כנראה.

ד שִׁנְנִי לְשׁוֹנִם כְּמוֹ־נֶחֱשׁ חֲמַת עֲכָשׁוֹב תַּחַת שְׁפָתַיִמוֹ סֵלָה: **חֲמַת עֲכָשׁוֹב** לפי העניין **חֲמַת** מתפרש ארס; נותר לפרש מהו **עֲכָשׁוֹב**. רש"י: עכביש; בלעז 'איריינא'. בדפוסים יש בפירוש רש"י גם על חמת אבל במאגר מפעל הכתר של בר-אילן מופיע באותיות קטנות, כי המהדירים מפקפקים אם זו לשון רש"י. וכן הלשון: **וחמת עכשוב. חמת** – לשון ארס, כמו "חמת תנינים יינס" (דב' לז, לג). שחס תפרקהו לשון 'אף', וכי לשון 'אף' נופל אלל 'יין' אלל לשון 'ארס', 'ווינס' בלעז; וכן נופל כאן לשון 'ארס' תחת ה'ספה'.⁶ כאן הלעז של ארס הוא ווינים קרוב למילה venom באנגלית. אבל בדפוסים (וכן למשל בתקליטור שו"ת בר-אילן – לא של מפעל הכתר) ויצו"ש. והעיר על ר' משה קטן ז"ל בלעזי רש"י על הפסוק הזה

⁶ וּשְׁנָאוֹת, רבים של שְׁנָאָה.

בדפוסים הפירוש על הפסוק מתחיל: "חמת לשון
 ארס כמו חמת תנינים יינם שאם תפרשהו לשון אף
 [ח"מה, חרץ-אף"] וכי לשון אף נופל אצל יין אלא
 לשון ארס רצו"ש בלע"ז. במבט ראשון היה מקום
 לחשוב, שמדובר במלה מלשון wick (מס, מוס,
 עיוות"), אך נראה יותר, שהלעז הזה נכנס בסעות,
 ואינו אלא רינו"ש מלשון win (ר לעיל מס' 4120).
 תרגום של "חמר" וקשור עם יין. אולי יש כאן גם
 מכלול בין "חמת" ל"חמר", ששניהם ענינם יין.

אם הגירסה היא 'ווינים' הכל מיושב.

ראב"ע מפרש: שם חיה נושכת.

רד"ק: חמת הוא הארס שמטיל הנחש, ועכשוי הוא ממין הנחש, והוא קשה ורע מאד.
 גם ר"מ המאירי ממאן בפירוש העכביש: ועכשוי - הוא מן המינים הרעים שבנחשים. ויש
 מפרשים אותו 'עכביש'; ואינו נראה, כי ארס הנחש קשה מארס העכביש. ואמר, שתחת
 שפתיהם חמת עכשוי - משל על דבריהם הרעים, שהם המזיקות כהיזק הארס.
 אחרי שנחש מזכר כאן במקרא למה להזכיר את הארס שמזיק פחות מארס הנחש?

ה שְׁמַרְנִי הוּא מִיָּדִי רָשָׁע מֵאִישׁ חֲמָסִים תִּנְצְרֵנִי אֲשֶׁר חָשְׁבוּ לְדַחֹת פְּעָמִי:

פסוק זה חוזר בשינוי ותוספת על פסוק ב.

פסוק ב פסוק ה

חֲלֹצְנִי ה' מֵאֲרָם רָע שְׁמַרְנִי הוּא מִיָּדִי רָשָׁע

מֵאִישׁ חֲמָסִים תִּנְצְרֵנִי: מֵאִישׁ חֲמָסִים תִּנְצְרֵנִי אֲשֶׁר חָשְׁבוּ לְדַחֹת פְּעָמִי:

רד"ק: ואחר שספר רעותיהם, התפלל לאל שישמרהו מהם, שהם חשבו לדחות פעמיו ביד
 שאול.

ו טַמְנוּ-גֵּאִים פֶּחַ לִי וְחִבְלִים פָּרְשׁוּ רֶשֶׁת לִיד-מַעְגַּל מְקַשִּׁים שְׁתוּ-לִי סֵלָה:

רש"י: לרך הרסת לקשור חבל ארוך כראשה, וְהֶאֱזִד, כשכואה העופות שוכנים תחת הרסת, מוסך
 החבל, והרסת נופל על העופות. ליד מעגל - אלל נחיתתי ופעמי. ליד - אלל, כמו "ראו חלקת
 יואב אל ידי" (שמואל ב, יד, ל).

ראב"ע: ליד - מקום, כמו "ויד תחיה לך" (דב' כג, יג). מעגל - המקום הישר, הדרוך תמיד.
 רד"ק: שאמרו "ולנו חסגירו ביד המלך" (שמואל א, כג, כ). ליד מעגל - למקום שיהיה מעגלי
 ואשורי בו, כמו שאמר "וראו את מקומו אשר תחיה רגלו מי ראהו שם" (שם, כב).
 ר"מ המאירי: ללכדני בתוכו; משל על שהיו מרגלים אותו, אם יוכלו ללכדו ולהסגירו בידי
 שאול. וכן ענין וחבלים וכו' - כלומר, שפרשו חבלים להיות רשת ליד מעגלי, רוצה לומר:
 אצל מעגלי; כלומר: למקום שהיה בו דרכי. ומקשים שתו לי סלה - רוצה לומר: תמיד.
 הכל משל לרגלם אותו, להסגירו בידי שאול; כמו שאמרו הזיפים: "ולנו חסגירו ביד
 המלך" (שמואל א, כג, כ). ואני, כשהייתי מרגיש בעניינים אלו, ולא הייתי יכול להתעכב
 במקום אחד והייתי צריך ללכת אנה ואנה - לא היה בידי, רק תפלה (ראה להלן, ז ואי').

ז אָמַרְתִּי לַיהוָה אֱלֹהֵי אֲתָהּ הַאֲזִינָה הוּא קוֹל תַּחֲנוּנִי: ראב"ע: אין לאל ידי להמלט מהם או
 לעמוד כנגדם, רק כך, ואתה לבדך אלהי.

רד"ק: אמרתי - כשהייתי שומע שהיו מארבים לי בכל המקומות, אמרתי לה': אלי אתה - אתה חזקי ותקפיני אין לי חוזק להמלט מידם אם לא תעזרני אתה.

ח **יְיָ אֱדַנִּי** לפנינו שני שמות השם הויה בנִקּוּד זה נקרא אֱלֹהִים, ועל הקורא להזהר. **יְיָ אֱדַנִּי עֵז יְשׁוּעָתִי סִפְתָּה לְרֹאשִׁי בִּנְיָם נֶשֶׁק**: ראב"ע: שיסוך ראשו כמו הכובע, ולא יזיקנו חץ. והנה הטעם: סכותה כובע הישועה לראשי; על כן אמר: עז ישועתי. רד"ק: ביום שיבואו עלי בכלי נשק, ברמח ובחצים, תסך לראשי, כלומר, שתהיה כובע ישועה (ע"פ יש' נט, יז) לראשי. סכותה - עבר במקום עתיד, וכמוהו רבים. רד"ק אינו מפרש לשון הויה כי כל המזמור הוא תפילה, אבל יתכן בכל זאת לפרש אתה מסך (מְסוּכָה) עלי, כלומר משלב שבח בתפילה, אתה שמסך עלי אני מבקש ממך....

ט **אֶל-תִּתֶּן ה' מֵאֹנֶיךָ רֶשַׁע זִמְמוֹ אֶל-תִּפְּקֵךְ יִרְמוֹ סֵלָה**: מקרא זה נדרש בספרות חז"ל. תלמוד בבלי מגילה ו א-ב ואמר רבי יצחק: מאי דכתיב אל תתן ה' מאויי רשע זממו אל תפק ירמו סלה. אמר יעקב לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, אל תתן לעשו הרשע תאות לבו. זממו אל תפק גרממיא של אדום, שאלמלי הן יוצאין מחריבין כל העולם כולו. ואמר רבי חמא בר חנינא: תלת מאה קטירי תגא איכא בגרממיא של אדום, ותלת מאה ושיתין וחמשה מרזבני איכא ברומי. ובכל יומא נפקי הני לאפי הני ומקטיל חד מינייהו, ומיטרדי לאוקמי מלכא. כידוע שמלכות רומי זוהתה אצל חז"ל כבני עשיו. כאן גם גרמניה נחשבת 'אדום'. במקום אחר בחז"ל גרמניה היא ה'זמם'. ילקוט שמעוני תורה פרשת וישלח רמז קל אל תתן ה' מאויי רשע רבש"ע אל תתן לעשו הרשע מחשבות לבו, זממו אל תפק עשה לו זמם לעשו הרשע שלא תהא לו נחת רוח שלמה, ומה זמם עשה לו הקדוש ברוך הוא אלו בני ברבריא ובני גרמניא שאדומיים מתיראים מהם. רש"י: עשו הרשע (ראה מגילה ו, א). זממו אל תפק - מחשבתו אל תכלית. ירמו סלה - כי יתגאו סלה. ורבותינו פרשו (ראה שם וב"ר עה, ט): זממו - לשון 'רסן' הזומם את פה הגמל; ולשון משנה הוא (ראה שבת ה, א). אל תפק - אל תוליא מלחיו.

רד"ק: **מֵאֹנֶיךָ** - היו"ד דגושה על משקל "מִשְׁמַנִּי הארץ" (בר' כז, לט). לשון יחיד של 'מֵאֹנֶיךָ' הוא מֵאֹנֶה; כמו כן יחיד של מִשְׁמַנִּי הוא מִשְׁמָן. בשניהם בריבוי הקמץ הפך לפתח ואחריו דגש. המשך רד"ק: אל תתן לו תאותו, כי תאותו הוא ללכדני. זממו אל תפק - אל תוציא לאור מחשבתו. ירמו סלה - שאם תהיה מחשבתם, ירמו וישאו ראשם, הוא וחבריו. תפק - תוציא, כמו "וַיִּפֶּק רֵעוֹן מִה" (מש' יח, כב).

י **רֹאשׁ מִסְבֵּי עֵמֶל שְׁפָתֵינוּ יִכְסֹּמוּ יִכְסִּימוּ**: רש"י: חזרת חשבון גדולי עשו האומרים להסב אותי מעליך, עמל שפתיהם יכסם. ראב"ע: ורבי משה אמר: ראשית מה שיקרה מסיבי - עמל שפתינו יכסימו; והטעם, שהם מתפארים כי יאחזוני במוקשים. רד"ק: ראש מסבי - לפי שזכר רשע יחיד, והוא דואג, כמו שפירשנו בפתיחת המזמור (לעיל א), אמר: ראש מסבי - זה הרשע שהוא ראש הסובבים ללכדני, עמל שפתינו יכסמו - השקר שמדבר עלי הוא וחבריו, השקר שהוא יכסה אותם ויפילם.

יא יִמְיָטוּ יָמוּטוּ עֲלֵיהֶם נִחֲלִים בָּאֵשׁ יִפְלֹם בְּמַהְמָרוֹת בַּל־יָקוּמוּ: רש"י: גחלים - של גיהנם (ראה ב"ר כ,א). במהמורות יפילם לבל יקומו עוד. במהמורות - במלחמות ותגל, לשון "ממרים הייתם" (דב' ט,כד).

ראב"ע: גחלים - מהשמים, כמו "גחלים בערו ממנו... ברד וגחלי אש" (תה' יח,ט,יג). באש - היא הממיתה בריחה, אף בגופה. במהמורות - מקום שפל, בעבור בל יקומו; ואין ריע לו בלשוננו.

רד"ק: ימוטו - ינטו גחלים מן השמים עליהם, כלומר: אף ה' וחמתו; באש יפילם - "עמל שפתימו" שזכר (לעיל,י). במהמורות - בשוחות עמוקות יפילם, שלא יקומו מהם; וכן בדברי רבותינו ז"ל (ירוש' מו"ק א,ה [פ, ג]): 'בראשונה היו קוברים אותם במהמורות; נתאכל הבשר, מלקטין את העצמות וקוברין אותם בארונים'.

יב אִישׁ לְשׁוֹן בַּל־יָכֹן בְּאֶרֶץ אִישׁ־חָמֶס רַע יִצְוֶנּוּ לַמְדַּחֶפֶת: רש"י לשיטתו שהמזור מדבר על עשו: איש לשון - עשו, "כי עיד בפיו" (בר' כה,כה)-לד את אביו צפיו (ראה ב"ר סג,י). יצודנו - הרע שחול עושה הוא יצודנו.

ראב"ע: שידחפוהו אנשי ארצו. רד"ק: זה דואג שהוא בעל לשון, בל יכון בארץ, כלומר: לא יהיה נכון ונשא בארץ, אלא יבא לידי שפלות. איש חמס רע יצודנו למדחפות - הרע שהוא עושה יצוד אותו עד שיטילנו למדחפות, שיהיה נדחף מרעה אל רעה.

יג יִדְעֶתָ יָדַעְתִּי כִּי־עָשָׂה ה' דִּין עָנִי מִשְׁפַּט אֲבִיּוֹנִים: רש"י: ידעתי כי סוף הדברים יעשה ה' דין עם עני - ינקום נקמת עבדיו. (ומתקשר לפסוק הבא). ראב"ע: אז אדע. ומלת יעשה - בעבור אחרת: יעשה משפט אביונים. ה' יעשה לא רק דין עני אלא גם משפט אביונים. רד"ק: ידעתי - וכתוב ידעת; פירוש הכתוב - כנגד האל: אתה ידעת מחשבות הרשע עלי; עשה לי דין ממנו; והקרי ידעתי - פירוש: אני ידעתי כי יעשה ה' דין עני ומשפט אביונים, כן יעשה דיני ומשפטי וינקם לי מהרשע.

יד אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לַשֹּׁמֵד יֵשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת־פָּנֶיךָ: רש"י: אך ימחר ויעשה, כלי סיווד צדיקים לשמו. לפי רש"י אך מתקשר לפסוק הקודם שמשפט האביונים יעשה כבר. ראב"ע: טעם אך - להוציא הרשעים; והישרים יתמידו לשבת את פניך - בבית התפלה. רד"ק: בעשותך משפט ברשעים, הצדיקים יתנו שבח והודאה לשמך; ואמר אך - הם יודו לך, לא הרשעים. ישבו ישרים את פניך - ישבו תמיד את פניך, לדרוש אותך ולדעת דרכיך.

תן לחכם ויחכם-עוד

אני מבקש מאוד ממי שיש לו הערות שלא ימנע מלשולחן אלי

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם): <http://www.ladaat.info/asp/gilyonot/>

אם אתה מתעניין

בהגטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים
ברתיבת: maanelashon@gmail.com
😊 בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותבים 😊